

Duró Lajos

A FELSŐOKTATÁS KORSZERŰSÍTÉSÉNEK PSZICHOLÓGIAI PROBLÉMÁI

A társadalmi haladás, a tudományos-technikai fejlődés szükségszerűen napirendre tűzte az oktatásügy s ennek szervezeti részeként a felsőfokú szakemberképzés átfogó megreformálását. A szervezeti, tartalmi, módszertani változások eredményeként a felsőoktatás egyre jelentősebb társadalomformáló erővé válik világszerte s így hazánkban is: "Felsőoktatásunk a leendő értelmiség nevelésével és képzésével, valamint szerteágazó funkcióin és kapcsolatain keresztül fontos szerepet játszik társadalmunkban" /Javaslat a felsőoktatás fejlesztésére, 1983/.

Ez a szerep elválaszthatatlanul összefügg az "emberi tényező" /a magasabb színvonalú szaktudás, a széleskörű és sokrétű műveltség, társadalmi tudatosság, a hatékony munkavégzés/ jelentőségének fokozódásával, az "intenzív minőségi fejlődés" igényével s az ebből adódó növekvő követelményekkel. Ebből következően jelenleg és perspektivikusan: "A felsőoktatás legfőbb feladata az, hogy a hallgatók az általános szakképzés folyamán megszerezzék a korszerű ismereteket és felkészüljenek hivatásuk alkotó gyakorlására... Napjaink és a jövő felsőoktatásának az a feladata, hogy ne egyszerűen munkaerőt, szakembert képezzen, hanem szocialista értelmiséget neveljen" /A közoktatás és a felsőokta-

tús fejlesztési programja, 1985/.

A szocialista értelmiség nevelésének átfogó feladatrendszerre csak a felsőoktatás minőségi követelményekhez igazodó folyamatos korszerűsítésével valósítható meg. E folyamat meggyorsítása és következetes végigvitele számos objektív és szubjektív tényező függvénye. A komplex jellegű feladatrendszer olyan interdiszciplináris probléma /közgazdasági, szociológiai, jogi, pedagógiai, pszichológiai, stb. irányultsággal/, amely feltételezi a korszerűsítésben közvetlenül érdekelt felsőoktatási intézmények, ágazatok, képzési irányok, szakok és tudományágak hatékony együttműködését. Ebben az összefüggésben a pszichológia érdekeltsége különösen egyértelműnek tűnik, mivel a felsőfoku képzés, oktatás, nevelés strukturális, tartalmi és módszertani korszerűsítése szükségszerűen igényli a legkülönbözőbb pszichológiai szempontok /általános pszichológia, személyiséglélektan, fejlődéslélektan, pedagógiai pszichológia, szociálpszichológia, pályalélektan, stb./ figyelembe vételét, a hasznosítható tudományos eredmények adaptálását.

Szaktudományunk e funkciójának teljesítésével hozzájárul a felsőoktatás korszerűsítésének pszichológiai megalapozásához. Ehhez kapcsolódóan nem kevésbé fontos e kereteken túlmutató sajátos felsőoktatási pszichológiai kutatások végzése, vizsgálódási irányok kidolgozása, a tematikus részeredmények integrálása ezen speciális alkalmazott pszichológiai ágazat fejlesztésének célzatával. A pszichológia mindkét kiemelt funkciója szervesen kapcsolódik a korszerűsítési munkálatok interdiszciplináris együttműködést igénylő hosszútávú feladataihoz.

A fentiekből következően aktuálisnak tartjuk annak vizsgálatát, hogyan érvényesül a pszichológia szerepe a korszerűsítés megalapozásában s milyen problémakörök kutatásával kapcsolódik a fejlesztés irányaihoz. E kérdéskör hazai szakirodalmunkban a kevésbé tanulmányozott témák körébe tartozik. Ezuttal mi is csak arra vállalkozhatunk, hogy vázlatos problémátörténeti áttekintésünkben /a hatvanas-hetvenes évektől kezdve/ számba vesszük és értékeljük a főbb törekvéseket, fejlődési tendenciákat s jelezzük a problémákat, a megoldandó feladatokat.

Célkitűzésünkkel kapcsolatosan szükségesnek véljük megjegyezni azt, hogy a felsőoktatás korszerűsítése a mi társadalmi viszonyaink között szakaszos és folyamatos feladatként van napirenden: "Az oktatásnak ez a szakaszos és folyamatos fejlesztése, korszerűsítése egymást kiegészítő tevékenység. Szakaszos, ugrásszerű átalakítást elsősorban a folyamatos kísérletezés tapasztalataira építve lehet biztonságosan végrehajtani" /Kelemen, 1975/. Ebből a szempontból a jelzett problémátörténeti áttekintés kezdetűl megjelölt hatvanas-hetvenes évek időszaka nem tekinthető az "ugrásszerű" változások periódusának. Sokkal inkább egy olyan folyamat kibontakozásáról van szó, amikor a felsőoktatással szemben támasztott minőségi követelmények hatására egyre határozottabban kerül előtérbe a "pedagógiai tudatosság" /Zibolen, 1966, 1971/ szemléletének és gyakorlatának érvényesítése s ennek eredményeként a nevelőmunka átfogó megújítására irányuló törekvés. Egyetemi és főiskolai tanszékeinken kezdtek fellendülni a felsőfoku oktatás és nevelés kérdéseivel foglalkozó kutatások /felmérések, empirikus vizsgálatok, részben kísérletek/. A Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont létrejöttével /1967/ intézményes keretet kapott a hazai felsőoktatási pedagógiai kutatás, ahol kezdetűl fogva több témakörben pszichológiai vizsgálódások is folytak /pályaalkalmasság, hallgatói képességek megismerése és fejlesztése, stb./.

A korszerűsítés tovább vitelében jelentős szerepe volt intézményeink oktatási-nevelési tapasztalatait az új feladatok szemszögűl értékelő, összegező, rendszerező és általánosító három Országos Felsőoktatási Nevelési Konferenciának /1968, 1969, 1971/. A viták tanulságait szintetizáló alapidokumentum /Szocialista felsőoktatásunk nevelési irányelvei, 1972/ egységes szemléletre orientál s a korszerűen értelmezett oktatás és nevelés tényezőrendszerében kiemeli a pszichológiai szempontok érvényesítésének hatékonyságnövelő szerepét.

Ebben az időszakban megjelent felsőoktatási pedagógiai kézikönyvekben /Roger, 1969, Zinovjev, 1970, Okon, 1973, Kietlinska, 1974, Saubery, 1979/ jól nyomonkövethető meghatározott célzatu pszichológiai orientáció, különös tekintettel az egyetemi korsztály általános életkori jellemzőinek, fejlődési sajátosságainak, individuális személyiségjegyeinek, társasviszonyainak, tanulási

motivációinak, intellektuális és gyakorlati képességeinek, stb. megismerésére, figyelembe vételére és fejlesztésére. Mindez szervesen kapcsolódik a felsőoktatás "hallgató-centrikus" szemléletének egyre átfogóbb érvényesüléséhez, amely a korszerűsítési munkálatok egyik jelentős vonásaként értékelhető, mivel egyre határozottabban előtérbe állítja a személyiségfejlesztés komplex feladatait.

Aligha vitatható az, hogy a felsőoktatás csak akkor tudja eredményesen teljesíteni a korszerűsítés által meghatározott követelményeket, ha a nevelési tényezők egész rendszerével a hallgatók személyiségének sokoldalú fejlesztésén munkálkodik. Ennek több előfeltétele van, amelyek közül különösen figyelmet érdemel, egyrészt a hallgatók életkori és egyéni pszichés jellemzőinek megismerése és figyelembe vételének szükségessége az oktató-nevelő munkában, másrészt az egyetemi-főiskolai korosztály pszichológiájának feltárására irányuló tudományos kutatás teljesebb kibontakoztatása a személyiségfejlesztési program gyakorlati segítése céljából. E két feltétel szervesen kapcsolódik egymáshoz.

Az első kiemelt szempontunkkal kapcsolatban megállapíthatjuk azt, hogy a hallgatók megismerésének szükségességét a legtöbb szerző a pedagógiai tudatosság egyik ismérvének tekinti. Ezzel kapcsolatban írja Zinovjev /1970/ a következőket: "Gyakran a hallgatók elmélyült tanulmányozása adja az oktató kezébe az olyan egyéni kérdések megoldásának pszichológiai és pedagógiai kulcsát, amelyek a hallgatók nevelésével, tudomány iránti érdeklődésük fokozásával és a tanulmányi munka színvonalának emelésével kapcsolatosak..., ezért az oktatóknak nemcsak az órákra való felkészülésre kell törekedniük, hanem ki kell alakítaniuk az ifjúság nevelésének 'saját' megközelítési módját is."

Ez természetesen nemcsak az egyes oktatókra vonatkozik, hanem átfogóbb értelemben érvényes a felsőoktatás egész területén figyelembe veendő pszichológiai sajátosságok, korosztályi jellemzők ismeretére és alkalmazására is. Ennek szükségességét emeli ki Kelemen /1971/ a korszerűsítés összefüggésében: "A felsőoktatás korszerűsítésének feltétlenül számolnia kell az ifjak életkori sajátosságaival, pszichés igényeivel és teljesítőképességük optimális határaival. Mivel az ifjú lényegében 'önszabályozó

rendszerként' tevékenykedik, tanul - irányítása csak a rendszer belső törvényeinek, sajátosságainak ismeretére épülhet fel."

Jogosan vetődik fel a kérdés, hogy milyen mértékben adott a fentebb említett másik előfeltétel, azaz hogyan segítheti az oktatókat a pszichológia a hallgatói korosztály pszichés jellegzetességeinek megismerésében és fejlesztésében.

Ez a probléma összefügg az egyetemi-főiskolai korosztály pszichológiájának jelenlegi kidolgozottsági szintjével; melynek behatóbb elemzése külön kutatómunkát igényelne. Szembeötlő jelenség az, hogy világszerte nagy érdeklődés tapasztalható e korosztály lélektana iránt s ez megmutatkozik a tudományos közlemények számának fokozódásában is. Ennek ellenére nagyon sok még a megoldatlan probléma: "Bár világszerte rohamosan nő... az érdeklődés a mai fiatalok iránt, még mindig nem rendelkezünk az ifjúkor tüzetesen kidolgozott lélektani jellemzésével" /Okon, 1973/.

Tanulságos ebből a szempontból Choynowski /1970/ véleménye, aki az UNESCO megbízásából áttekintette a nemzetközi szakirodalmat /1957-1962 közötti időszakra vonatkozóan/ s összegező munkája bevezetőjében a következőket írja: "Még sosem volt akkora érdeklődés az ifjúkor /adolescencia/ problémája iránt, mint ma. Könyvek, cikkek, egyéb kiadványok jelennek meg állandóan ebben a tárgyban: a legkülönbözőbb specialisták jelentetik meg kutatásaik eredményeit és azokat a következtetéseket, amelyek vizsgálódásaikból levonnak. Már az ifjúkornak szentelt kiadványok nagy száma is sejteti a szempontok és vélemények változatosságát. Ezért az ifjúkor képe is, amint az a pszichológiai és szociológiai tanulmányokból kitűnik, gazdag és változatos, színes és lenyűgöző, de tele van ellentmondásokkal és vakmerő általánosításokkal, mint ahogy a fiatalok is tele vannak ilyenekkel."

Az ifjúkor fogalmával jelzett kategória tágabb értelmezésben a korai felnőttkort is jelenti. Szerzőnk jelen esetben dominálón az így felfogott egyetemi-főiskolai életkori szakaszra vonatkoztatja megállapításait, amelyből kitűnik, hogy jelenleg még nem rendelkezünk e korosztály egységesen értelmezhető s kidolgozott pszichológiai jellemzésével.

E problémák nyomkövethetők a nemzetközi szakirodalomból

válogatott gyűjteményes kötetben /A főiskolai ifjúság, 1970/ közölt tanulmányokban, amelyek a különböző elméleti, metodológiai és módszertani orientáltságú szerzők gyakran ellentmondó álláspontja miatt, nem illeszkednek egységes rendszerbe. Ennek ellenére számos jó szempontot vetnek fel, lényeges részletkérdésekre hívják fel a figyelmet a gazdag empirikus vizsgálati adattal, ténnyel ismertetik meg az olvasót. A kötetet szerkesztő G.Zauner /1970/ bevezető tanulmánya jól orientálja a hazai szakembereket a téma kritikai szellemű megközelítésében. Felhívja a figyelmet a marxista szemléletű ifjúságkutatás főbb irányaira s a konkrét vizsgálatok teljesebb kibontakoztatásának szükségességére.

A további munkálatok szempontjából egyetértünk Kelemen /1975/ okfejtésével, hogy különbséget kell tenni az ifjúság általános életkori jellemzőinek és a személyiség egyes pszichikus szféráinak, sajátosságainak kidolgozottsága tekintetében. Amíg az első esetben még az empirikus leíró jellegű információk is viszonylag jól hasznosítható támpontokat adnak, addig a második esetben hiányoljuk az olyan életkori standardokat, amelyek el- igazítanak abban, hogy a különböző megismerési szférákban /megfigyelés, emlékezés, gondolkodás, stb./ a képességek milyen fejlettségére orientálódjunk az oktatás-nevelés tudományos irányításában, a követelményrendszer kialakításában, a hallgatókkal való fejlesztő foglalkozásban.

Ez a különbségtétel természetesen nem jelentheti egyazon jelenségkör két oldalának merev szétválasztását vagy akár szembeállítását. Az egyetemi-főiskolai életkori szakasz fejlődéslélektanilag rendkívül sokarcú, olykor ellentmondásos jellegű mutat, amelyet társadalmi, gazdasági, kulturális, biológiai és pszichológiai tényezők bonyolult rendszere determinál. Ennek hatására /közvetlenül és áttételesen/ sokkal inkább, mint bármely megelőző fejlődési szakaszban számításba kell venni az általános, a különös és az egyéni pszichés jellegzetességek differenciáltságát és kölcsönhatását.

Ezzel összefüggésben jelentkezik az "aktuális személyiségkép" empirikus felvázolásának igénye, amelyet az egyetemi-főis-

kolai korosztállyal való nevelői foglalkozás pszichológiai és pedagógiai célirányossága s gyakorlati szükséglete motivál. Több szerző megkísérli az egyetemi hallgató személyiségmodelljének a felvázolását. Ez a törekvés bizonyos tapasztalati mutatók alapján megkülönböztethető ugynevezett "hallgatói alaptípusok" főbb jegyeinek leírásában érzékelhető leginkább. Ezeket az alaptípusokat Szcsepanski /1969/ a következőképpen csoportosítja: a/ "tudós-hallgató", b/ "jövendő szakmájára alaposan felkészülő típus", c/ "kultúremler", d/ "társadalmi és politikai funkcionárius". E "típusok" meghatározott ismervek szerinti "hallgatói eszmények" megtestesítői. A tipizálásnak van bizonyos gyakorlati orientációs jelentősége, de e csoportok elkülönítése nem jelenthet merev standardokat, mert mechanikus, sablonos sztereotípiák kialakulásához vezetne.

Helyesen mutat rá Okon /1973/, hogy e "típusokat" az állandó változás folyamatában differenciálni kell s "az egyetemi hallgató személyiségmodelljének átalakulásával járjon együtt az állandó tulajdonságokkal való törődés is, hiszen ezek nélkül minden modell nem kívánatosnak bizonyulhat". Messzemenően egyetértünk szerzőnkkel abban is, hogy az egyetemi hallgató személyiségmodelljének kérdésében jelenleg még csak bizonyos alapelveket vázolhatunk, "amelyek alapul szolgálhatnak az egyéni sajátosságoktól és főképp a választott képzési iránytól függő részletes jellemzések kidolgozásához".

A szakirodalomban ez a vizsgálódási irány egyre jelentősebbé váló problémaként jelentkezik. A "képzési profilnak" megfelelő hallgatói személyiségmodell-körvonalai több szakma területén kezdenek kibontakozni: az orvosképzésben /Vörös, 1975/ a pedagógusképzésben /Ungárné, 1978/, a mérnökképzésben /Kóbor, 1974, Fekete, 1985/.

E törekvések szervesen kapcsolódnak a hetvenes évek elején megindult intézményi komplex nevelési programok /tervek/ kidolgozásának munkálataihoz /Leningradi Zsdanov Egyetem és Herzen Pedagógiai Főiskola, Prágai Egyetem, Drezdai Egyetem, Budapesti Műszaki Egyetem, Veszprémi Vegyipari Egyetem, József Attila Tudományegyetem, T_nárképző és Tanítóképző Főiskolák, Óvónőképző Intézetek/. E dokumentumok mindegyikében megfogalma-

zódnak a képzési irány jellegéhez igazodó hallgatói személyiségmodell főbb vonásaira utaló megfontolások, évfolyamokra lebontott fejlesztési feladatok, konkrét tevékenységi formákra és módszerekre vonatkozó ajánlások.

Az egyetemi-főiskolai korosztály pszichológiai jellemzéséhez sajátosan kapcsolódik s a korszerűsítés folyamatában különösen fontosá váló problémaként jelentkezik a felsőfoku tanulmányokra való alkalmasság követelményrendszerének továbbfejlesztése s az elbírálás optimális módozatainak kidolgozása. Felvételi követelményrendszerünk négy kritériumra épül: a/ szakmai felkészültség, b/ tehetség, c/ rátermettség, d/ politikai és erkölcsi magatartás. E követelmények együttes érvényesülése összhangban van a korszerű tudományos igényekkel és a demokratikus társadalmi törekvésekkel. E kritériumok tárgyilagossága mérlegelésével funkcionáló kiválasztás igazságosságát elfogadja ugyan a társadalmi közvélemény is, ugyanakkor megfigyelhető, hogy "... a felvételi időszak mégis rendszeresen megismétlődő feszültségekkel jár. A feszültségek egy része a felsőoktatáson és a felvételi rendszeren kívül termelődik, más részét azonban az egyetemi és főiskolai felvételi eljárás kelletlenül még meg nem oldott részletkérdései okozzák" /Zibolen, 1977/.

Egyik ilyen /lényegét érintő/ részletprobléma az, hogy a felvételi alapelvei a gyakorlatban sokszor diszharmónikusan funkcionálnak, mivel többnyire a szaktárgyi követelmények lépnek előtérbe s a többi szempont figyelembe vétele kevésbé érvényesül. Ennek oka abban keresendő, hogy a tehetség, rátermettség és a magatartás elbírálása /az objektív mutatók kidolgozatlansága következtében/ lényegesen nehezebb.

Ezért permanens feladatunk az alapelvek megtartása mellett a felvételi rendszer továbbfejlesztése. A kibontakozó munkálatok fő iránya a felvételizők többoldalú és objektivebb megismerésének, elbírálásának kidolgozását célozta. Számos felsőoktatási intézményben /kellő előkészítés után/ kísérletek történtek különböző alkalmassági vizsgálatok bevezetésére, amelyek tapasztalatait tudományos konferenciákon, tanácskozáson értékelték, az eredményeket gyűjteményes kötetben publi-

kálták /kéességvizsgálatok a felsőoktatási felvételi eljárásban, 1973, A felvételi eljárás korszerűsítésének problémája, 1977. Korszerű módszerek a felvételi eljárásban, 1979/.

E munkálatokhoz elméleti és metodikai kiindulópontot jelentett a több mint félévszázada kimunkált és ellenőrzött pályaaalkalmassági diagnosztikai eszköztár. A probléma komplexitását jelzi az a körülmény, hogy jelenleg "... nem tisztázott, hogy az egyetemi tanulmányokra való alkalmasság egyértelműen azonosítható-e a tényleges pályaaalkalmassággal, vagyis az egyetemeken tanult alkalmazásával a gyakorlati munkában. A követelményrendszer ilyen módon - legalábbis elméletben - lényegében kettős igényű, ami viszont azt a gyakorlati konzekvenciát sugallja, hogy külön kell választani az egyetemi tanulmányokra való alkalmasságot a pályaaalkalmasságtól" /Völgyesy, 1973/.

Ebből következően úgy tűnik, hogy el kell különíteni a kétféle követelményrendszert, mivel ellenkező esetben - a bonyolult követelménystruktúra miatt - a megfelelés, a felvételi alkalmasság előrejelzése a legtöbb szakterületen csaknem megoldhatatlan feladat lenne. A pályaaalkalmasság nagyon összetett probléma, amely feltételezi "... az egész személyiség és adott munkakör, illetve pálya egészének megfelelését" /Ungárné, 1978/. Ezért a felvételi rendszer korszerűsítését célzó pszichológiai kutatások egyik ígéretes iránya az, amikor a felvételi alkalmasság vizsgálata összekapcsolódik a választott szakmai területen való beválás, a pályára készülés, a szakemberré válás folyamatának módszeres tanulmányozásával /Szilágyi, 1962/, illetőleg kiterjed a fiatal értelmiségiek munkahelyi beilleszkedésének és megfelelésének elemzésére /Váriné, 1981/. Ilyen jellegű /egyébként rendkívül idő- és munkaigényes s többnyire csak teamben szervezett/ pszichológiai kutatásoktól várható, hogy közelebb jussunk a sokat hangoztatott korszerű, "szakember-modellek" /Talizina, 1986/ kidolgozásához.

Mindezen kérdések bonyolult szálakon kötődnek a felsőfokú szakemberképzés, oktatás és nevelés pszichológiai problémáihoz. Kelemen /1975/ a pszichológia szerepét a korszerűsítési folyamatokban elsősorban az informálásban, a megalapozásban való tevékeny közreműködésben látja. Egyetértünk álláspontjával, amely

szerint: "Magából a pszichológiából nem vezethetők le sem a tantervek, sem az oktatási módszerek közvetlenül. Ezeket csak a szükséges társadalmi, gazdasági és tudományos igényeket - és több más alapludomány eredményeit is - számbavevő neveléstudomány alkothatja meg". Nehezítő körülményként említi azt, hogy "speciálisan a felsőfoku oktatás pszichológiájával viszonylag még kevesen foglalkoztak".

E sajátos körülmények ellenére megállapítható, hogy a pszichológia a maga eszközeivel részt vesz a korszerűsítési folyamat szemléletének alakításában s törekszik eddigi eredményeinek hasznosítására és adaptálására ezen a területen is.

A felsőoktatási pedagógia és pszichológia közös kiindulópontja az, hogy a hallgató nem csak tárgya, hanem legfőképpen alanya a szerves egységet alkotó oktatási és nevelési folyamatnak mint hatásrendszernek. Pszichológiai szempontból rendkívül fontos tényező az, hogy a hallgató egész személyiségével /beállítódás, indítékok és értékorientációk rendszere, képességstruktúra, érzelmi, akarati, jellembéli tulajdonságok, stb./ aktív részese a szakemberképzés folyamatának. Ez azt jelenti, hogy a hallgató nem csak "befogadja", "elsajátítja" a tudományos ismeretek rendszerét, hanem alkotóan részt vesz önmagának a fejlesztésében. Az oktatás irányításának pedig kiemelt feladata, hogy mindenoldaluan kifejlessze a hallgatókban az alkotó "önkibontakozás" képességét.

Ez a szemlélet erőteljesen érvényesül az oktatás korszerűsítésére irányuló kutatásokban és gyakorlati törekvésekben. A felsőfoku oktatási folyamat pedagógiai vonatkozásait új módon megközelítő tanulmányában Nagy /1975/ - az elvi-fundamentális, a tartalmi, a szervezeti problémák, a modern technikai eszközök, a vertikális és horizontális integráció aktuális kérdéskörei mellett - kiemeli azt, hogy az oktatás korszerűsítésében "igen jelentősek mindazok a kutatások, amelyek az oktatás un. szubjektív tényezőivel foglalkoznak, tehát a tanár és a tanítvány személyiségével, az oktatási folyamatnak a nevelők által lényegesen befolyásolható faktoraival, ezek sorában is különösen az alkotó tanuláshoz nélkülözhetetlen pedagógiai légkör kérdéseivel stb."

Az idézett gondolatokból egyértelműen kitűnik az, hogy a felsőfokú oktatási folyamat nagyon összetett és "soktényezős rendszer", amelyben mindegyik összetevőnek, így az "un. szubjektív" faktornak is megvan a maga jelentősége. Igen tanulságos ebben az összefüggésben Okon /1977/ állásfoglalása. Az oktatástechnológia "emberi aspektusairól" írott tanulmányában, ellentétben az egyoldalú technicizmussal, a didaktikai eszközök fejlesztő funkcióit állítja előtérbe a képzés rendszerében: "Minél több funkciót teljesítenek a didaktikai eszközök az oktatási folyamatban, annál nagyobb a jelentőségük az emberi személyiség mindenoldali fejlesztésében."

A felsőoktatás didaktikájával és pszichológiájával foglalkozó szakemberek közül sokan vallják a "hallgató-centrikus" szemlélet fontosságát, mely szerint az oktatási folyamat a szöveges értelemben egyre inkább a tanulás "irányítása". Ez a megközelítés új módon értelmezi az oktatás funkcióját s a tanulást tekinti kiinduló pontnak: "A tanulás dinamikus, kölcsönös aktivitást igénylő folyamat, amelyben a hallgató szerepe és tapasztalata lényeges összetevő; a hallgatónak egyaránt kell adnia és kapnia, éppen úgy tudnia kell, hogy mi történik, mint ahogy a tanárnak... Ha egyszer elfogadjuk, hogy a tanulásból és nem az oktatásból kell kiindulni, akkor egészen másfajta vizsgálódó kérdéseket kell feltenni" /McKenzie-Eraut-Jonse, 1975/.

Ha szemügyre vesszük a szakirodalmat, akkor azt tapasztaljuk, hogy a tanulás-irányítás terén s tágabb értelemben a felsőoktatási tanulás pszichológiai kérdéseinek kutatásában még a kezdeti vizsgálódásoknál tartunk. E kutatások elsősorban /illetőleg a közreadott részeredmények/ a hallgatónak az oktatás folyamatában betöltött szerepével, aktivitásával kapcsolatos pszichológiai kérdésekre vonatkoznak.

Témánk összefüggésében mindenek előtt interdisziplináris szemlélete miatt tanulságos Nyizamov /1975/ az egyetemi hallgató tanulmányi tevékenysége aktivizálásának didaktikai alapjairól írott monográfiája. Önálló fejezetben tárgyalja a hallgatói aktivitás problematikáját a jelenkori oktatáslelektan és didaktika eredményei alapján. /Az aktivitás modern pszicholó-

giai és pedagógiai koncepciói, a hallgatók aktivitásának lényege és sajátosságai az oktatási folyamatban, a hallgatói tanulmányi tevékenység aktivizálásának pszichológiai feltételei, a hallgatói alkotó tevékenység problémája./

A tanulás szempontjából fontos megismerő tevékenység aktivizálásának problémáit tárgyalja Noszkov és Tyitkov /1974/ munkája, amelyet módszertani utmutató jelleggel adtak ki egyetemi oktatók számára. Igen fontos /s tegyük hozzá, hogy alig tanulmányozott/ témával foglalkozik Pankratov /1971/ külön füzetként megjelent dolgozata, amelyben az egyetemi hallgatók érdeklődésének /szociális, szellemi, megismerő/ fejlesztését vizsgálja az oktatás feltételei között. Különösen figyelmet érdemel az érdeklődés szerepének feltárása a hallgató fejlődő személyiség-tulajdonságainak rendszerében és a társadalomtudományi disciplinák oktatásának /a hallgatók érdeklődésére orientálódó/ "profilizációját" célzó ajánlása.

Érdeklődésre tarthatnak számot azok a közlemények, amelyek a hallgatók kognitív tevékenységének különböző sajátosságait és fejlesztésének pszichológiai feltételeit vizsgálják. Különösen időszerű probléma az intellektuális teljesítmény értékelése, a kognitív stílus, az alkotó gondolkodás, a problémamegoldó készség szerepének elemzése a tudás megszerzésében, a gyakorlati alkalmazás pszichológiai sajátosságainak vizsgálata, a vizsgafeszültség és az egyetemi teljesítmény összefüggéseinek komplex feltárására való törekvés /Ádám, 1972, Barkóczi, 1972, Biczók, 1979, Kóbor, 1972/.

Az idézett forrásmunkák tárgykörei jelzik azt, hogy az oktatási folyamatban megvalósuló személyiségfejlesztés szervesen összefügg a nevelés pszichológiai kérdéseivel. Ezt az egységet és kölcsönhatást nem szándékozunk megbontani, de témánk szempontjából mégis szükségesnek véljük a kitekintést a felsőoktatás néhány nevelépszichológiai problémájára.

E kérdéseket sem választhatjuk el a felsőoktatás korszerűsítésének munkálataitól, mivel a korábban érvényesülő "oktatás-centrikus" szemlélet következtében csak "fáziskéséssel" került napirendre /nem csak nálunk, hanem másutt is/ a nevelés

intenzívebbé tételének feladata s ezzel összefüggésben a felmerülő pszichológiai problémákkal való foglalkozás. Ezt a folyamatot sürgették a felsőoktatási pedagógia neveléseméleti kérdésfeltevései, mindenek előtt a hallgatói közösségek kialakításának, fejlesztésének és nevelésének megoldására váró gyakorlati problémái.

Az egyetemi-főiskolai nevelőmunka pszichológiai kérdéseinek vizsgálatát inspirálta az a körülmény is, hogy a lendületesen fejlődő társadalomkutatás előtérbe helyezte a személyiség problémáját, a szociális státusz és szerep, társas magatartás és "belső világ", a kiscsoportok és az interperszonális kapcsolatok strukturájának és dinamikájának kérdését.

A fellendülő szociálpszichológiai kutatások új tartalmi kérdésekkel, metodológiai és metodikai szempontokkal gazdagították az egyetemi nevelőmunka, különösen a közösségi nevelés pszichológiai megalapozását. Ebből a szempontból jelentős munkaként tarthatjuk számon Matlin /1974/ monográfiáját, amely a szocialista országok viszonylatában minden bizonnyal elsőként foglalja rendszerbe a hallgatók nevelésének fontosabb pszichológiai kérdéseit. Sajnálatos módon nevelépszichológiai tanulmány, különösen rendszerező, szintetizáló kézikönyv jellegű munka alig található a nemzetközi szakirodalomban.

Az egyetemi korosztállyal foglalkozó szociálpszichológiai indítású tanulmányok a gyakorlati nevelőmunka szempontjából időszerű és korábban elhanyagolt kérdésekre irányítják a figyelmet: az egyetemi hallgatói csoport mint a szociálpszichológiai kutatás tárgya, vizsgálatának módszerei, a kölcsönös viszonyok pszichológiai sajátosságai Kolominszkij, 1973/, az ifjúkori szocializáció és személyiségfejlesztés /Váriné, 1976/. Külön kérdéscsoportot alkotnak azok a kutatások, amelyek a hallgatói közösségek pszichológiai sajátosságait, strukturáját és rétegződését, a csoportjelenségek, a presztizs, az értékorientáció, a személyközi viszonyrendszer kísérleti tanulmányozásáról, a hallgatók szubjektív kapcsolatainak elemzéséről adnak számot /Bársony, 1973, Riesz, 1973, Szederjesiné, 1975, Hankis-László, 1976/.

A felsőoktatási nevelépszichológiai kutatások alapvetően tényfeltáró jellegűek, sok szálon kapcsolódnak az intézmények gyakorlati tevékenységéhez. Eredményeik, következtetések, módszertani ajánlásaik rendszerint nem közvetlenül, hanem csak a megfelelő pedagógiai áttételek közvetítésével épülhetnek be a nevelőmunka mindennapos gyakorlatába. Ennek elősegítése egyik fontos feltétele annak, hogy növelni tudjuk a hallgatók nevelésének, személyiségformálásának hatékonyságát.

Összegezőként hangsúlyozni szeretnénk, hogy a vizsgált időszakra vonatkozó problémátörténeti áttekintésünk nem vállalkozhatott e szerteágazó és meglehetősen összetett kérdéskör átfogó feldolgozására. Tanulmányunk adott keretei csupán azt tették lehetővé, hogy néhány fontosnak ítélt probléma mentén vizsgáljuk a pszichológia szerepét, részvételét a felsőoktatás korszerűsítésében, a fejlesztés néhány kiemelt feladatának megoldásában.

A feldolgozott szakirodalom alapján megállapítható, hogy a korszerűsítési munkálatok, a társadalmi igények és a társtudományok elvárásai, valamint a pszichológia saját fejlődési mozgásirányai inspirálták szaktudományunk művelőit e fontos szakterülettel való intenzívebb foglalkozásra. Kétségtelenül tapasztalható volt - az említett körülmények ösztönző hatásának eredményeként - az érdeklődés fokozódása, az elméleti, empirikus, adaptív s részben fejlesztő jellegű kísérleti munkálatok fellendülése.

Mivel a felsőoktatás fejlesztése interdiszciplináris probléma s a jövőben még inkább azzá válik, ezért az előrehaladás elengedhetetlen feltétele a tudományközi együttműködés erősítése. Ebben a vonatkozásban természetesnek tűnik az, hogy a vizsgált időszakban főként az önálló tudományágazattá fejlődő felsőoktatási pedagógia igényelte a pszichológia eredményeinek hasznosítását és ösztönözte a vizsgálatok kiterjesztését a korszerűsítés folyamatában felmerült problémakörökre. Ebben az összefüggésben a munkálatok jelentős irányaként értékelendő a továbbfejlesztés pszichológiai megalapozásában való együttműködés. Kiemelendő az egyetemi-főiskolai korosztály

fejlődési, személyiségi, individuális pszichológiai jellemzőinek, sajátosságainak elemzése, a felvételi és pályaaalkalmasság pszichológiai problémáinak kutatása, a szakirányú képzés tanulási-lektani feltételeinek és törvényszerűségeinek vizsgálata, a személyiség- és csoportfejlesztés nevelépszichológiai mechanizmusainak tanulmányozása.

A dolgozatban kiemelt főbb tendenciák jelzik azt, hogy a felsőoktatás fejlesztésének átfogó programjának megvalósítása igényli a pszichológia intenzívebb közreműködését s ehhez a megalapozás szerepköréből kilépve szükséges a fejlesztő kutatások kibontakoztatása. Feltétlenül indokolt a szervezettebb témaközpontú /a preferenciák differenciálása/, a koordinációs javítása, a részeredmények integrálása, rendszerezése, a gyakorlati alkalmazás módjaitak kidolgozása. Mindez elősegítheti azt, hogy a felsőoktatás pszichológiája fokozatosan önálló tudományos diszciplínává fejlődjék.

I r o d a l o m

A KÖZOKTATÁS és a felsőoktatás fejlesztési programja.

Művelődési Közlöny, 1985. 12.sz.

ANANYEV B.G.: K pszichofiziológiai sztyyencseszkogo vozraszta.

Szovremennije psichologo - pedagogicseszküe problemmü vüszsej skolu. Izd. LGU. 1974. 3-15. p.

ÁDÁM György: Az egyetemi praktikum pszichofiziológiai alapjairól. A gyakorlat szerepe és vezetése a felsőoktatásban.

FPK. Bp. 1972. 45-58.p.

BARKÓCZI Iloña: A hallgatók intellektuális teljesítményének értékelése a vizsgán. Kutatási beszámoló. FPK 1972. 48.p.

BÁRSONY Jenő: A nevelés közösségi felfogása a felsőoktatásban és a csoportpatronálás feladatai FPK. Bp. 1973. 347.p.

BICZÓK Ferenc: A gyakorlat a felsőoktatásban. FPK. Bp. 1979. 403. p.

CHOYNOWSKI M.: Az ifjukur lélektana. A főiskolai ifjuság.

Pszichológiai tanulmányok. /Szerk.: Gáspárné Zauner Éva/ FPK., Bp., 1970. 177-168. p.

- DJACSENKO M.M.-KANDÚBOVICS L.A.: Pszichológija vüszsejskolü.
Izd. BGU. Minszk. 1981. 383 p.
- DURÓ Lajos: A végző hallgatók személyiségének jellemzése.
Az egyetemi oktató-nevelőmunka tapasztalatai Karunkon /V./
Szeged, 1980. 95-120. p.
- FEKETE József: A mérnöki személyiség - avagy: ki a mérnök?
Felsőoktatási Szemle. 1985. 9.sz. 513-520. p.
- GÁSPÁRNÉ Zauner Éva: Az ifjúságkutatás problémáiról. A főiskolai ifjúság. Pszichológiai tanulmányok. FPK., Bp., 1970. 5-25. p.
- HANKIS Ágnes - LÁSZLÓ János: Rokonszenvi struktúra és értékorientáció összefüggésének vizsgálata egyetemi csoportokban. Szociálpszichológiai kutatások Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Bp., 1976. 241-253. p.
- JAVASLAT a felsőoktatás fejlesztésére. Művelődési Minisztérium Bp., 1983. 59. p.
- KELEMEN László: A felsőfoku oktatás korszerűsítésének pszichológiai alapjai. Bevezetés a felsőoktatásba. /Szerk.: Polovecz János/. FPK. Magyar Pedagógiai Társaság Bp., 1975. 115-145. p.
- KIETLINSKA Z.: A műszaki felsőoktatás pszichológiája. FPK. Bp., 1974. 290. p.
- KÓBOR Enikő: Vizsgafeszültség és egyetemi teljesítmény. Pszichológia a gyakorlatban. 19. Akadémiai Kiadó, Bp., 1972. 171 p.
- MATLIN E.K.: Nykotorüe pszichologi seszküe voproszjú voszpityanyija sztugyentov. Minszk. 1974. 159 p.
- MCKENZIE N. - ERAUT M. - JONES H.: Tanítás és tanulás. Új módszerek és eszközök a felsőoktatásban. FPK. Bp. 1975.
- NAGY Sándor: Újabb kutatások a felsőfoku oktatási folyamat pedagógiai vonatkozásában. Bevezetés a felsőoktatásba. FPK. Bp., 1975. 85-114. p.

- NYIZAMOV R.A.: Didakticeszkie osznovü aktivizáci ucsebnnoj gyejatyelnosztyi sztugyentov. Kazany 1975. 302 p.
- OKON W.: Felsőoktatási didaktika. FPK. Bp., 1973. 548 p.
- RIESZ Béla: Főiskolai hallgatócsoportok strukturájának vizsgálata. Szegedi Tanárképző Főiskola tudományos közleményei. Szeged, 1973. 319-330.p.
- ROGER G.: Közösségi nevelés a felsőoktatásban. FPK. Bp., 1969. 266 p.
- SAUBERY WOLFHARD: Az orvosképzés didaktikája. FPK. Bp., 1979. 354 p.
- SZEDERJESI Zsigmondné: Néhány következtetés az egyetemi hallgatók szubjektív kapcsolatainak elemzésére vonatkozó vizsgálat anyagából. Bevezetés a felsőoktatásba. FPK. Bp., 1975. 153-171. p.
- SZILÁGYI Klára: Az orvossá válás folyamatának pszichológiai elemzése, különös tekintettel a pályaalakmasság szempontjaira. Kandidátusi értekezés tézisei Bp., 1982. 28 p.
- SZOCIALISTA felsőoktatásunk nevelési irányelvei. Az Országos Felsőoktatási Nevelési Munkaközösség tájékoztatója. /Szerk.: Szécsy Éva/. FPK. Bp., 1972. 295. p.
- TALIZINA N.F.: Tyeoreticeszkie problemü razzabotki modeli szpecialiszta. Szovremennaja Vüzsaja Skola. 1986. 2.sz. 75-84. p.
- UNGÁRNÉ Komoly Judit: A tanító személyiségének pedagógiai pszichológiai vizsgálata. Akadémiai Kiadó, Bp., 1978. 182 p.
- VÁRINÉ Szilágyi Ibolya: A felnőtté válás és az ifjúkori személyiségfejlés. Tájékoztató. OM. 1976. 5.sz. 134-146. p.
- VÁRINÉ Szilágyi Ibolya: Fiatal értelmiségiek a pályán. Akadémiai Kiadó, Bp., 1981. 350 p.

VÖLGYESY Pál: A képességvizsgálatok alkalmazásának általános problémái a felsőoktatásban. Képességvizsgálatok a felvételi eljárásban. FPK. Bp., 1973. 9-31.p.

VÖRÖS László: Diák a felsőoktatásban. Bevezetés a felsőoktatásba FPK. Bp., 1975. 73-85. p.

ZNIVJEV Sz.J.: A felsőfoku képzés korszerű formái és módszerei. I-II. kötet. FPK. Bp., 1970. 535 p.

Лайош Дуро:

Роль психологии в усовершенствовании
обучения в системе высшего образования

Автор исходит из того, что усовершенствование обучения в системе высшего образования является междисциплинарной проблемой, которая предполагает творческое сотрудничество различных научных отраслей, но в особенности — сотрудничество психологии и педагогики. Статья, проводя исторический обзор проблемы, дает оценку специально-научным устремлениям, связанных с педагогическими исследованиями системы обучения в вузах в 60—70-х годах, и направленных на обоснование дела усовершенствования в ракурсе психологии. В работе детально рассматривается роль особенностей возрастной психологии студенческого возраста, психолого-логических требований пригодности абитуриентов на приемных экзаменах, а также роль исследований, направленных на повышение эффективности воспитания и усовершенствования обучения в системе высшего образования. На основе анализа автор обращает внимание на важность и значение более совершенной координации исследований, интеграции частичных результатов и их классификации, а также — на необходимость научно-дисциплинарного развития психологии в системе высшего образования.

Lajos Duró

Die Rolle der Psychologie bei der Modernisierung
des Hochschulwesens

Der Autor geht davon aus, dass die Modernisierung des Hochschulwesens ein interdisziplinäres Problem ist, welches die kreative Zusammenarbeit der verschiedenen Wissenschaftszweige, vor allem aber der Psychologie und der Pädagogik voraussetzt. Die Studie wertet mit einer problemhistorischen Übersicht die sich seit den 60-er Jahren im Aufschwung befindlichen, an die pädagogischen Forschungen des Hochschulwesens anschliessenden und die psychologische Fundamentierung der Modernisierung zum Ziel habenden Bestrebungen der Fachwissenschaften. Er erörtert im Detail die entwicklungspsychologischen Eigenheiten der Universitäts - Fachschul-Altersgruppe, die psychologischen Anforderungen an die Aufnahmeeignung sowie die Rolle der Untersuchungen, welche die Effektivität der Ausbildung und Erziehung erhöhen möchten bei der Entwicklung des Hochschulwesens. Auf Grund dieser Analyse macht er aufmerksam auf die Wichtigkeit der besseren Koordinierung der Forschungen, der Integrierung der Teilergebnisse und der Systematisierung sowie auf die Notwendigkeit der Entwicklung der Hochschulpsychologie als eine selbständige wissenschaftliche Disziplin.